

گونئی آذربایجان میلی حرکتی 'نین سوسیولوژیک اینجله مه سی داوود توران

گونئی آذربایجان میلی حرکتی 'نی بیر چوخ آچیدان اینجله مک مومکوندور. بو گونه قدر ده بو موزودا بیر چوخ فیکیر صاحیبی و آیدینیمیز اؤز دوشونجه لرینی میلی حرکت باره سینده اورتایا قوموشدولار. آنجاق میلی حرکت هم تاریخسل اولراق، هم گونوموز شرایطی آچیسیندان باخدیغیمیزدا سوسیولوژیک بیر اینجله مه دن یوخسون اولدوغونو گؤرمکدیک. بو ندله بو یازی چرچوه سینده میلی حرکت 'یمیزی سوسیولوژی بیلیمی آچیسیندان اینجله مه یه چالیشاجاییق.

سوسیال حرکت

گونئی آذربایجان میلی حرکتی 'نین سوسیولوژیک بیر اینجله مه آچیسیندان دیرلندیردییمیز زامان اؤنجه لیکله اونون بیر سوسیال حرکت اولوپ اولمادیغینی بلیرله مه میز لازیمدیر. بو باخیمدان سوسیال ویا توپلومسال حرکتین نه اولدوغونو بیلمه لیبیک.

توپلومسال حرکت، دیفته آلیناجاق ساییداکى اینسانین باشلیجا اؤزلیکلریندن بیرینی یادا بیر نچه سینی دییشدیرمک اوچون اؤرگوتلو اولراق ساووندوغونو ایشارت ائدن بیر اصطلاحدیر. توپلومسال حرکت اصطلاحی ایلك دفعه ۱۸. یوز ایلدده سنت سیمون طرفیندن اؤز اؤلکه سینده و داها سونرا باشقا یئرلرده باش گؤسترن توپلومسال اعتراضلار حرکتلرینی تعریف اتمک اوچون وار اولان وضعیته قارشى چیخان یئنی سییاسال گوجلرین بیر اؤزلییی اولراق ایشلدیلیمیشدیر. ایندیله ده ایسه یایقین اولراق سییاسال سیستمین آنا گؤوده سی نین دیشیندا قالان قوروپلار و تشکیلاتلار اوچون ایشله دیلمکده دیر. آرتیق یئنی توپلومسال حرکتلر (social movmenst) شکلینده بیر آدی دا اولان بو حرکتلر ۲۰. یوز ایلین سون ایلرینده سییاسال دییشیمین گده رک اؤنملی قاینقلاری آراسیندا یئر آلمایا باشلامیشدیر. سوسیولوقلارین داها چوخ اوززینده دوردوقلاری موضوعلار بو حرکتلرین کؤکلرینی، کوتله لرینی هانسی قاینقاندان توپلادیقلاری، اؤرگوتسل دینامیکلری و توپلوما یانسییان تاثیرلریدیر.

توپلومسال حرکتلر توپلوما یؤنلیمیش رفورمجو و اینقیلابچی اؤزلیکده کی عمل شکلیدیر. بو آچیدان باخدیغیمیزدا سوسیال حرکتلرین سوسیولوژیسی اویم و چاتیشما کیمی ایکی سورجی

قاپسار. توپلوم گرچکلر ایله فردلرین ایستکلری آراسینداکی معادیله سیزلییین نتیجه سی اولراق بلیرن فرقلیلشمه لر سوسیال حرکتلرین فقط بیر طرفینی تشکیل ائدر. بو دا عموم توپلوم قانونلارینا باشقالدیرما، اعتراض شکلینده اورتایا چیخار.

یوخاریدا توپلومسال حرکتلرین تعریفلرینی آز دا اولسا وئرمه یه چالیشدیق. ایندی ایسه، میلی حرکت سورجیمیزی بو تعریفلر آچیسیندان دیرلندیره جییک. البته سوسیال حرکتله ایله ایچ ایچه اولان کولککتیو داوانیشی (جمعی رفتار) دا تانیلامامیز لازیمدیر. چونکو سوسیال حرکتلرین بؤیومه سینده و گئیشله مه سینده کولککتیو داوانیشلارین اؤنملی پایلاری واردیر. کولککتیو داوانیشین سوسیولوژیده و سوسیال پسیخولوژیده دییشیک تعریفلری اولسا دا بیر نقطه ده بیرلشیرلر. کولککتیو داوانیش تملده فرد و توپلومون توتوم و ذهنیتلرینی بلیرله ین داوانیش بیچیملریندن حرکت ائتمکله برابر، گئیش اؤلچوده توپلومدان قاینالانان نورم یاسالاریلا آز دا اولسا ایلیشکی ایچریسینده دیرلر. یوخاریدا دا گؤروندویو کیمین سوسیال حرکتلری قاپسایان اولایلار ایله کولککتیو داوانیش شکللری آراسیندا بؤیوک بنزریکلر واردیر.

گونئی آذربایجان میلی حرکتی اؤزونو باشلانقیچ اولراق بیر سوسیال حرکت کیمین اورتایا قویوموشدور؟ سوالی نین جوابسیز اولماسی بوگون باشلیجا موشکولریمیزدن بیریسیدیر. میلی حرکتین باشلانقیچ نقطه سی اولراق دییشیک تاریخلرین اولماسی یئنه بیزی سوسیولوژیک اینجمله مه ده سورونلارلا قارشى قارشیا گتیرمکده دیر. چونکو آیر میلی حرکتین بللی باشلانقیچ نوقطسی اولارسا او زامان سوسیال حرکتلر ایچریسینده دیرلندیرمک داها راحت اولایلردی. بو گون میلی حرکتی سوسیولوژیک آچیدان تعریف ائتتیمیز زامان بئله دییبیلیک: میلی حرکت تاریخسل سورچ اولراق مشروطیتدن ۱۹۹۰لار اقدر کولککتیو داوانیش شکلینده دوام ائتمیش و ۱۹۹۰لاردان سونرا اؤرگوتسل بیر شکیلده توپلومسال حرکت پتانسیلینی یاخلامیشدیر. آنجاق بو کولککتیو داوانیش باشی بوش و پراقرامسیز شکلینده دییلدیر. بللی دؤنملرده قهرمانلارین و لیدرلرین اؤنه چیخماسیلا اینقیلابی و داها سونرا دا رفورمیست بیر یول ایزله میشدیر.

میلی حرکت سورجینده ان اؤنملی بیر نقطه یه مالیک اولان ۱۳۸۵ خورداد آیی تظاهوراتلارینی سوسیال حرکتلر آچیسیندان اینجمله دیگیمیز زامان ماراقلی بیر تابلو ایله قارشى قارشیا گلیریک. ۱۹۹۰ ایلریندن سونرا میلی حرکت اؤزونو آز دا اولسا بیر توپلومسال حرکت

اولراق قاباغا آپاریردی. خورداد اولایلاری سیسته می بیر شکیلده گئدن میلی حرکت سورجینی سوسیال حرکتدن چیخاریپ کولکتیو داورانیس شکلینه چویردی. اینسانلار بو اولایلاردا بللی بیر یئردن سیستملی بیر شکیلده ایداره ادیلمه دیلر. هر هانسی بیر شخص و اؤرگوت طرفیندن نه انده جکلری حاقیندا و نئجه داوراناجقلاری حاقیندا بیر امیر آلمادیلار. میلّت اؤزو اؤز حاققینی مودافه ائتمک اوچون جمعی بیر شکیلده خییاوانلارا چیخدی. بللی بیر دؤنمدن سونرا اؤز حاققینی مودافیعه اتمیش کیمین گؤزوکوب یئرینه اوتوردو. یانی کولکتیو داورانیسینی سوسیال حرکت شکلینده دوام ائتمه دی. مسئله بو گون بئله گؤزوکسه ده صباح بو اؤیرنجی سوسیال حرکتلری نین توپلوم طرفیندن نئجه قارشیلاناجاغی دا بللی دئییلدیر. بو آرادا بو مسئله یه ده دیقت ائتمه لیک؛ سوسیال حرکتلره یؤن وئرن اینسانلار و توپلوم آراسینداکی علاقه ده اؤنملیدیر. بو گون ائله گؤزوکور کی توپلوما بیر فردن چوخ بللی بیر توپلولوقلار یؤن وئرمکده دیر. بورادا بو توپلولوقلارین توپلومون سایقین کسیمینی (اؤیرنجیلر) تشکیل ائتدیکلری اوچون اولار و توپلوم آراسیندا چوخ یاخشی بیر دیالوق اولابیلر.

میلّت و جمعیت

میلی حرکت'ین یاشقا بیر سوسیولوژیک اینجلمه مه سی خالق و میلّت آیریمیدیر. جمعیت ویا خالق فردلردن میدانا گلیمیشدیر. آنجاق اولارین ریاضی اولراق توپلانماسی دئمک دئییلدیر. سوسیولوژی، جمعیتین بیزه نئجه بیر اورگانیزما اولدوغونو و نئجه آیری بیر شعور داشیدیغینی اؤیردیر. جمعیت معنوی بیر بیرلیک و بوتونلوکدور. دین، اخلاق، حقوق، صنعت، ایقتیصاد، تکنیک، ائییتیم بو بوتونلوگون چئشیدلی تظاهورلریدیر. بونلارین هئچ بیر یی نه یالنیز نه ده شانسی اولراق بیر فردده توپلانماسی گؤزوکمز. ان ساغلیقلی و ان آهنگلی جمعیت میلّتی تشکیل ائدر. میلّت سوسیولوژیک، پسیخولوژیک و تاریخی بیر وارلیقدیر. ایرق، دین، اخلاق، عرف کیمی عنصرلار، تاریخی ماجرادا اینسانلارین دوغا ایله و بیر بیرلریله مجادله سینده اولوشوموش ، سونوندا بلیرلی بیر تیپ میدانا گتیرمیشدیر. بو ایجتیماعی تیپی تشکیل ائدن عنصرلار بیردن چوخ اولدوغو اوچون، میلّت اولوشدوران عنصرلار بیر تک دئییل دئمکدیر. ل. پلئی و ه. تورویلل'ه گؤره هر جمعیت آیری بیر تیپه گیرر و هر بیر ی اؤز ساختارینا گؤره تکامل ائدر.

یوخاریدا وئردیگیمیز تعریفله باخدیغیمیزدا گونئی آذربایجان توپلومونون بیر میلّت تانیلاماسی ایچریسینده یر آلمادیغینی گؤرمکدگیک. دوغرو دور کی بیز بیر میلّتیک آنجاق میلّتین اؤزللیکلرینی سیستماتیک بیر شکیلده یاشاماقدا ییق. اؤرنک ورمک ایسترسک بیزیم آنادیلیمیز اوغروندا وردیگیمیز موجادیلّه بیزی بیر میلّت اولماق سورجینده اولدوغوموزو گؤستریر. یادا اخلاقی اولراق باخدیغیمیزدا بیزیم توپلومون اخلاقی دیرلری اؤز میلّی وارلیغینا دایاناراق توپلوموموزا یانسیدیلماقدادیر.

گونلوک دیلده میلّت بیر دولتین خالق یانی بللی بیر سییاسال توپلولوغون اویه لری ایله برابر دیلیدیر. بیر سورو سییاسال توپلولوق واردیر کی ایچلرینده کی بعضی گوروپلار اؤز میلّتری نین باغیمسیزلیغینی اؤته کی گوروپلار قارشى ایسرارلا ایلری سوررلر یا دا چشیدلی گوروپلارین بعضی اویه لری ایچینده اولدوقلاری سییاسال توپلولوغون تک بیر توردهش میلّت اولدوغونو الان ادرلر. میلّت اینی دیلده دانیشان بیر توپلولوقلا دا برابر دیلیدیر؛ باشقا بیر ایفاده ایله بو کیفایت قدر دیلیدیر.

ماکس وبر'ین میلّت حاقینداکی دوشونجه لرینی میلّی حرکتیمیز آچیسیندان باخدیغیمیزدا اورتاق نقطه لرین اولدوغونو گؤرمکدگیک. میلّی حرکت گونئی آذربایجان میلّت تانیلاماسیندا دیلین یانی سیرا جوغرافی تانیلامایى دا اورتایا قویماقدادیر. یانی سییاسال توپلوما گچیش اولراق گؤرونن میلّتلشمه سورجینی فقط دیل اورتاقلیغی نولراق گؤرمه مکده دیر. سییاسال توپلولوق سییاسال توپلومساللاشما سورجیندن گچمکده دیر. سییاسال توپلیمساللاشما (جامعه پذیری-سیاسی) سییاسال سمبوللر، سازمانلار و سورجلر حاقیندا بیلگی ائدینه رک یؤنتیمی پاسیف یا دا آکتیف بیر اویسی نین رولونو اویره رک و دیر سیسته می ایله توم ساختاری دستکله ین ایدولوژیگی ایچسللشتیره رک سییاسال سیستمین ایچینه یرلشمه سورجی. سییاسال توپلومساللاشما، هم فردی بیر اؤیرنمه سورجی، هم ده توپلولوغون بیر بوتونو اولراق کولتورل یاییلماسی شکلینده اینجلنبیلر. میلّی حرکتین سییاسال توپلومساللاشما سورجینده اؤزللیکله ۱۹۹۷ ایران جومهورباشقانی سچیملریندن سونرا جیدی اولراق اؤزونو بو شکیلده حرکت اتتیغینی دیییلریک.

ده یرلر آچیسیندان میلی حرکت

ده یر، کونتیتاتیف وئری کومه لری نین استاتیک سل آنالیزینده بلیرلی بیر دوروم اوچون ویا اؤزل قوشولار آلتیندا بللی بیر دییشگنده گؤزلنن ایمتیاز یادا سایسی ایفاده ائدن بیر وئریدیر. ده یرلر بیر توپلومسال وئری تیپی اولاراق دوشونولدویونده، گوجلو، یاری قالیجی، بیرلشدیرجی و بعضن بلیرسبز آبیلملری یانسیدان ده یرلر ایله سطحی، چوخ امین اولونمایان و اولدوقجا دییشکن گؤروشلر ایله قناعتلری یانسیدان توتوملار آراسیندا آیریم اولمادیغینا تانیق اولوروق. توپلوملار چوخ چشیدلی توتوملارا خوشگؤرویه باخیلدیغی حالدا، اینسانلارین صاحب اولدوقلاری توپلومسال و سیاسیال کونسوسو شکللندیرن و اورتاقلاشا پایلاشیلان بیر ده یرلر کومه سی سونان دیرلده بللی بیر هوموژنلیک و توتارلیلیق اولماسینی، گرکلی گؤرورلر. (مارشال، گوردن. سوسیولوژی سؤزلوغو. س. ۱۳۴، ۱۳۳)

ده یرلر حاقیندا یوخاریدا سوسیولوژیک و بیلیمسل بیلگیلری آختاردیقدان سونرا گونوموزده بو ده یرلری (سوسیو-کولتورل) توپلومسال حرکتیمیز سورجی ایچریسینده اله آلمایا چالیشاجاییق. گونئی آذربایجان میلی حرکتی کیتلسل بیر حرکت دؤنوشمک اوچون توپلومون سوسیو-کولتورل ده یرلره یولا چیخماق و حرکت نوقطه سینی بو چرچوه ده اوداقلاشدیرمالیدیر. ایندی بو دوروم ایچریسینده میلی حرکت جیدی شکیلده داواراناراق بو تیپ ده یرلری دوغرو بیر شکیلده تثبیت ائتمه لیدیر. چونکو توپلومون دیرلری مرکزی حوکومت طرفیندن اویغولانان پولیتیکالار سونوجوندا اؤنملرینی و پرنسپلرینی ایتیره رک دیرسبز حالا گتیریلیمیشلر. اگر میلی حرکتین قاینای بو ده یرلر اولارسا توپلوم ایچریسینده و قیرسال کسیملرده یاشامینی سوردورن بو دیرلری گونوموز قوشوللاریلا اویغونلاشدیریب یئنیندن توپلوما سونمالیدیر. گونئی آذربایجان توپلومون سوسیو-کولتورل ده یرلری تاریخسل سورج ایچریسینده وارلیغینی سوردوره رک ۲۰ یوز ایل باشلارینا قدر گلنکسل یاشامینی قورودو. اما ۲۰ یوز ایل ین گتیردیگی دنیا دییشیمی و توپلوموم اوزرینده گونوموزه قدر وار اولان توتالیتیر و فارس مرکزی حوکومتلرین ایش اوستونه گلمه لری ده یرلریمیزی هیچ ده خوش اولمایان منظريله قارشى قارشیا گتیردی.

ایندی موضوعوزو داها دئتالیلی دارتیشماق اوچون سوسیال ده یرلر و کولتورل دیرلری آیری-آیری اولاراق آچمایا چالیشاجاییق.

۱- سوسیال ده یرلر

۱۹. یوز ایل یاریسیندا اورتایا چیخان سوسیولوژی بیلیمی اوزونو پوزیتیف بیر بیلیم اولاراق اورتایا قویماق اوچون سوسیال نسنه لری پراتیک بیر شکیلده اله آلمایا باشلادی. بو آچیدان توپلومسال ده یرلر نسنه اولاراق اله آیینپ دوزنلی بیر شکیلده اوزرلرینده دارتیشمالار یوروتولمه یه باشلاتیلدی.

گونئی آذربایجان توپلومونون گئنل اولاراق ده یرلری بو آچیدان اله آیینماماسی گونوموز دارتیشمالاریندا زورلوقلار یاراتماقدادیر. سوسیال ده یرلریمیز بیچیملمنه دیی اوچون میلی حرکتین بو باغلامدا زورلوقلار و اکسیکلیکلر یاشادیغینی گۆرمکده ییک. سوسیال ده یرلرین تام آنلامیلا اله آیینپ آچیقلیغا قاووشمادیغی اوچون میلی حرکتین آیدینلاری نین توپلوملا قوپوقلوق یاشادیقلاری نین اؤنملی نندلریندن بیریسیدیر. سوسیال ده یرلر تاریخی اولاپلارلا ایچسلسله رک گونوموزده اوزونو تاریخی آنلایش اعتیباریله اورتایا قویماقدادیر. میلی حرکتین سوسیال ده یرلر ایله گونئی آذربایجان توپلومونون ده یرلری عینی اولماسینا باخماپاراق فرقلی یوروملار و تانیملاملار سونوجوندا فرقلیشمه یه و قوپوقلوقا یول آچماقدادیر. ده یرلر آنلامدا میلی حرکتین سوسیال ده یرلری مدرن، چاغداش اولاراق گۆزوکمکده و توپلومون سوسیال ده یرلری ایسه گلنکسلیغینی قورویاراق یئنی ده یرلر قارشیسیندا دیرنچ گۆستریر. بو دوروم ایچریسینده گونئی آذربایجان توپلومونون سوسیال ده یرلری ایکی یئنی ده یرله قارشلی قارشلیا گلکمده دیر. بیر طرفدن مرکزی یؤنتیملرین یایمایا چابا گۆستریدیکلری فارس مرکزی ده یرلر دیگر طرفدن میلی حرکتین و توپلومون اؤز وارلیغینا دایانان گونئی آذربایجان میلی نین مدرن ده یرلری. مرکزی یؤنتیملرین الینده کی اولاناقلار نندیله قیسا بیر سوره ده اولسا باشاری قازانسالار دا میلی حرکتین آلترناتیفی توپلومون اؤز ده یرلریله فرقلی شکیلده یولا چیخماسیدیر. گلنک و مدرنیته چاتیشماسی بو دؤنم ایچریسینده اویغون بیر یول تاپارسا گونئی آذربایجان اولوسو تاریخی بیر باشاری قازاناجادیر.

میلی حرکتین کوچ آلمایا قاینایا گونئی آذربایجان توپلومو اولدوغو اوچون گلنکسل ده یرلری کسپپ آتاماز. بو نندله اگر میلی حرکت سوسیال ده یرلری دوغرو بیر شکیلده مدرنیزمه یؤنلندیریرسه باشاریلی اولاجادیر. ده یرلر طرفدن توپلومساللاشما سورجی ایچریسینده گونئی

آذربایجان میلی حرکتی توپلومسال ده یرلری اؤنه چیخاردیلیپ بیریلری اؤز ده یرلریله توپلوما قازانديريلماليدير. قيساجاسی گونئی آذربایجان میلی حرکتی سوسیال ده یرلرینی اوز توپلومونون تاریخی و میتولوژیسینه اینه رک چاغداش قوشولاریندا حرکت کئچیرمه یه چالیشیر. بو گونه قده ر بو یؤنده نه قده ر باشاریلی اولوپ آلمادیغی آیری بیر دارتیشما موضوعودور.

۲- کولتورل ده یرلر

گونئی آذربایجان میلی حرکتی اوزونو باشلانقیچدان بری کولتورل حرکت اولاراق اورتایا قویدو. کولتورل فعالیت ایچریسینده داها گونده حرکت ائده جه ینی دوشونه رک و دایره نین دیشینا چیخماا پولیتیکاسینی ایزله مه یه چالیشدی. بو گون حالا بعضی چئوره لر عینی چیزگیده حرکت ائتمه قانیسیندالار. بو ندنله حرکتین کولتورل بیر ایماژی اولدوغو اوچون کولتورل ده یرلر اؤن پلانا چیخدی. کولتورل ده یرلرین ان باشدا گله نی آنا دیله صاحب چیخما ایسته یی اولدو. گونئی آذربایجان میلی حرکتینی ۹۰لارا قده ر چکیردینی دیل موضوعو اولوشدورودو. ۹۰لاردان سونرا میلی حاکمیت، باغیمسزلیق و بیرلشمیش آذربایجان ایدسی دیل چکیردکلی حرکتی ائتکیلیه رک یئنی بیر بویوت قازانیدردی. اوز ادبیاتینا صاحب چیخمالار بو پولیتیکالار سونجوندان ایزله نیلدی. ایران ادبیات تاریخی کیتاپلاریندا فضولی، نسیمی، نباتی... دن سؤز ائدیلمه مه سی قیناناراق کولتورل ده یرلری توپلوما قازانديرما چابالاری گؤستریلدی. سؤزه ل ادبیاتین داشیییچیلاری عاشیقلار، حرکتین سیمگه سی حالینه گلدی. ایلردير مرکزی حوکومتلرین پولیتیکالاری سونجوسوندا توپلوم آراسیندا سایغینلیقلارینی ایتیرمک قورخوسویلا قارشى قارشیا قالان عاشیقلار بو گون میلی حرکت طرفیندن اوستاد اولاراق آنیلیپ بوتون پروگراملاری و تۆزلری اونلارین سسلری و قوپوزلاریلا شنلندیرمه یه چالیشییرلار. اؤلومه محکوم اولان خالق دستانلاری میلی حرکت آراشدیرماجیلاری طرفیندن توپلانپ کیتاپ حالینه گتیریلدی.

گونئی آذربایجان میلی حرکتی نین کولتورل ده یرلره صاحبیلنمه چاباسی اؤزه دؤنوش سورجی نین سونا ارمه سینده بیر باشلانقیچدی. تاریخی قالینتیلارین حوکومت طرفیندن اؤنمسنمه مه سی ندنیله خرابا لارا دؤنوشمه سی میلی حرکت طرفیندن قینانپ بو کولتورل ده یرلره صاحبیلنمه دویغوسونون توپلوم ایچریسینده یاراتما یی باشاردی.

گونئی آذربایجان میلی حررکتی توپلومون کولتورل ده یرلینه صاحیپ چیخاراق ایکی آماجی پلانلییر: بیر طرفدن وارلیغینی گونئی بیر شکیلده سوردورمگی، دیگر طرفدن ایسه اؤلومه محکوم اولان بو ده یرلری جانلی توتماق.

توپلوملار ده یرلریله ایچ ایچدییرلر. اوز باغیمسزلیقلارینی اله ائتمه میش توپلوملارین حاقلارینی ساوونان حرکتلر سوسیو-کولتورل ده یرلری گؤز آردی ائتمه دیکلرینی چاغداش تاریخده گؤروروک. بو دوغرولتودا گونئی آذربایجان میلی حررکتی و بو حرکتین آیدینلاری، فیکیر بابالاری و فعاللاری، توپلوملاریلا اولان بو باغی داها سیخی بیر شکیلده قورمایا چالیشیلار. توپلومون تاریخی سورجی ایچریسینده اولوشان گلنکلرینه، اینانچلارینا و یاشام فلسفه سینه بو باغلام ایچریسینده یاخلاشیلار، آما میلی حرکتین سورونلاری، بو چرچوه ایچریسینده اله آلیرساق بلیرسیز بیر یاشام سوردوبونو گؤزه جه ییک. میلی حرکتین یاخلاشیمی دین و سکولاریزیمه قارشى تام اولاراق ننتلشمه میش. توپلوما وعد ائتدی یاشام فلسفه سینی سیستماتیک بیر شکیلده اورتایا قویامامیش. سوسیو-کولتورل ده یرلر آچیسیندان گلنک-مودرنلیک چاتیشماسی سؤزل و باغلی دا اولسا وارلیغینی سوردورمکده دیر.

گونئی آذربایجان میلی حررکتی بو باغلامدا دوشونجه لرینی، پروژه لرینی و گله جک پلانلارینی سیستماتیک بیر شکیلده اورتایا قویمالیدیر.

کیملیک آچیسیندان میلی حرکت

کیملیک و یا هووییت بیر توپلومون ان اؤنملی مسئله لریندن بیریسیدیر. کیملیک بیر توپلومو میل حالینه دؤنوشدورمه سورجینده ان اؤنملی فاکتورلردن ده بیریسیدیر. بو ندله کیملیک مثله سینی داردیشتیغیمیز زامان بو اؤنه می گؤز اؤنونده توتمامیز لازیمدیر. کیملیک مسئله سی بوتون درینلیک و قارماشیقلیغی ایله توپلوملاری و اؤزللیکه بیزیم توپلوموموزو یاخیندان ایلگیلندیرن مسئله دیر. بو گون و کنچمیشده کیملیگیمیز اوزرینده بیر بوتون و بیلینچلی اولاراق باخیش آچیمیزین اولماماسی توپلوموموزو، اؤزونو ایتیرمه، منفعتلرینی بلیرلییمه مه، باشقا توپلوملارین کیملیکلری نین کؤلگه سینه گیرمه و وارلیغینی منیمسمه مه دورومونا سوروکله میشدیر. کیملیک مفهومو بیزده سادجه ناغیل و افسانوی بیر شکیلده یاشادیغی اوچون، زامان کنچمه سیبله باشقا

توپولوملار کیملیکلرینی بیلیمسل و تئوریک بیر شکیلده اورتایا قویوب، کیملیک مفهومو بیزیم توپولوموموز ایچریسینده اساس وارلیغینی ایتیره رک یوخ بیر شکیلده دوام ائتمیشدیر.

ایندیسه میلی کیملیک ندیر سوروسونا بیر جواب تاپمامیز گرکمده دیر. میلی ویا اولوسال کیملیک ده دئدیگیمیز زامان نه یی قصد ائدیریک؟ بو میلی کیملیگین چرچوه سی و مرزلرینی نئجه تعیین ائدیریک؟ میلی مسئله ایچریسینده اینسان و توپلوم اؤزونو نئجه تانیملایابیلر؟ و سونوندا دا گونئی آذربایجان میلی کیملیگیندن نئجه بیر تعریف اورتایا قویابیلرک؟

کیملیک مثله سی بیزیم حرکت کئچمه نقطه میز اولمالیدیر. بو هم دوشونجه آنلامیندا هم اینسانلاریمیزین دیش یاشامینی ائتکیله یین فاکتورلردن اولمالیدیر. ندن کیملیک مسئله سی بیزیم حرکت نقطه میز اولمالیدیر؟ ندن توپولوموموزون دوشونجه و دیش یاشاملارینی ائتکیله یین اولمالیدیر؟ سورولارینی یانیتلاماق اوچون بو یازی ایچریسینده اله آلمایا چالیشاجاییق.

باخینیز، حرکت کئچمه دن اؤنجه سورونلاریمیزی تئوریک و بیلیمسل بیر شکیلده اورتایا قویمالیییق. بو گون بیزیم مستقل و اؤزگور بیر توپلومدان و دولتدن یوخسون اولمامیز ندن قاینقلانماقدادیر؟ اینسانلاریمیزین اؤز یاشاملارینی اؤزگور بیر شکیلده سئچمه مه قایغیسی هاردادیر؟ توپولوموموز بیر بوتون اولراق اؤز تاریخینه باخماقدان مرحوم اولما ندنلرینی آنلامامیز گره کی ر. اگر بو سورولاری سوسیولوژیک آچیدان اینجمله مه یه قالخیشیرساق جوابلارینی میلی کیملیگیمیزین فرقینده اولمادیغیمیزدان قاینقلاندیغینی گؤره جه ییک. اینسانیمیز اؤزونو اؤز کیملیگی ایله تانیملادیغی و آنلام وئرمه دیگی زامان نئجه، بیر مستقل میلّت-دولت ایلیشگیسینه کئچه بیلر؟ اؤزگور بیر شکیلده دوشونمه هانسی شرایط ایچریسینده تامین اولونا بیلر؟^{۱۹} ونجو یوز ایل توپولوملارین دوشونسل حیاتا کچمه دؤنمیدیر. بو آچیدان دوشونسل حیاتدا اینسانلار وارلیقلارینی اؤز میلی کیملیکلرینه دایاندراراق یئنی بیر حیاتا کچمیشلر. بیز ایسه اؤز میلی و آنا کیملیگیمیزه نه تکجه دایانمامیشیق، بکله اونو آنلامایا و دیشاری چیخارمایا بئله چالیشمیشیق.

ندن؟ ندن چوخو توپولوملار کیملیکلرینی آختارما سورجینه گیرمیشلر ده بیز گئریده قالمیشیق؟ بو سورویو جوابلاندیرماق اوچون کیملیک مسئله سینی فرقلی قوللاردا اینجمله مه میز گره کیر.

۱-تاریخسل کیملیک

تاریخ توپولوملارین سادجه کئچمیشی دئییلدیر. تاریخ کچمیشده توپولوملارین بیلینچلری نین ده دوامینی اولوشدورماقدادیر. اگر تاریخه سادجه " حیکایه جی تاریخ " آچیسیندان باخارساق کیملیک مسئله سی گۆزه چارپمایابلر. آنجاق تاریخه فلسفه تاریخی آچیسیندان باخدیغیمیزدا کیملیک مسئله سینی و اونون اولوشماسینا، نئجه دوام ائتمه سینه دیقت ائتمه میز گرکمکده دیر.

توپولوموموز آکتیو تاریخ یارادان توپولوملار ایچریسینده یئر آلماقدادیر. یعنی تاریخی یاراتمیشدیر. آما بو آکتیو تاریخ ایچریسینده اولمامیز بیزه اؤز ایچریمیزده بیر ده یر اولاراق گۆز اؤنونده توتولمامیش. بلکه ده بو تیپ اؤزلیکلری اؤز ایچیمیزده داشیدیغیمیز اوچون اؤز الیمیزده اولان ایمکانلارا و دیرلره سیستماتیک بیر شکیلده باخمای ی انگله میس. بو ندنله توپولوموموز سیستماتیک بیر شکیلده اؤزونو تانیملیامامیش (تعریف ائدمه میس). تانیملامادیغیمیز اوچون ده اؤزوموزه ، چئوره میزه و یاشام فلسفه میزه دوغروو بیر شکیلده آنلام قازاندیرامامیشیق. تاریخسل اولایلار آراسیندا ندنسللیک ایلیشگیسینی قورامادیغیمیز حالدا نئجه بیر میلی کیملییه صاحب اولایلیردیک؟ اولایلاری اؤز چیخارلاریمیز آچیسیندان دئییل باشقالاری اوچون اله آدیق. باشقا بیر دئییشله اؤزوموز زنگین وارلیقلارا صاحب اولدوغوموز اوچون اونو گلیشتیرمه ییب باشقا توپولوملارین دیرلرینی یایمایا چالیشدیغیمیز اوچون آذربایجان توپولومو میلی کیملیگینی بلیرسیزلییه دوغروو سوروکله میشدیر.

۲-سییاسال کیملیک

سییاست دونیاسی نین یاراتدیغی شرایت ایچریسینده اؤزوموزه بیر یر آچامادیغیمیز و وار اولمامیزی اؤز دیر و منف'تلیریمیز آچیسیندان اورتایا قویامادیغیمیز اوچون ایلك اؤنجه میلی کیملیگیمیزی قورویانمامیش و سونرادا میلی کیملیگیمیزه دایاناراق سییاسی کیملیک ایچریسینده دمه یه سؤزوموز اولمامیش. ساواشلاردا و موجدیله لرده قازاندیغیمیز حالدا ماسا اوزرینده اودوموشوق. بو بیزیم اؤز ایچیمیزده بیر بوتون اولمامیزدان و گرچک آماچلاریمیزدان اوزاق گزدیگیمیز اوچون اورتایا چیخمیش اولایلر.

گونئی آذربایجان میلی کیملیگینی سییاسال بیر شکیلده اورتایا قویامادیغی اوچون چکیردک کیملیگی ضربه مییش. سییاست آلانی بیزیم قوروویوجوموز اولمالییدی. او ساها ده اؤز میلی منف'لریمیزدن واز کچممه لییدیک. گونئی آذربایجان تریمی گووه نیرلی و سییاسال اولدوغو زامان زنگانلی اونو بیر سیغیناق گؤروب اورادا اؤزونه عصاص آنلامی وریب و دونیایا تانیتمیلمقدان قورور دویاجاق. آنجاق بو تریم عصاصی بیر شکیلده اورتایا قویولمادیغی اوچون اونلار اؤزلرینی آذربایجانلی سایمقدان نه تکجه واز کچرلر بکله قارشى بله چیخارلار. نه قدر اؤزوموزو سییاست آلانیندا مطرح اتمه دییسک او قدر میلی کیملیگیمیز بلیرسیزلیک دورومونا یاخینلاسهاجاق.

۳- سوسیال کیملیک

کیملیک موزوسو بوتون درینلیکلریبله سوسیولوژیک بیر اولگو اولراق گؤرونمکده دیر. سوسیولوقلار آچیسیندان کیملیک توپلومون گنه لینی و گلنکلرینی قاپسایان و اونلاری توریک و دوشونسل بیر شکیلده یانسیتان فنومندير. تتوپلوموموز اوزرینده بو گونه قدر سوسیال بیلیملر آچیسیندان هچ بیر بیلیمسل دیرلندیرمه یوخدور. توپلوموموزون پسیخولوژیسی هله ده بیزیم الیمیزده دییل. بو آچیدان کیملیک اوزرینده توپلومسال ندینی اینجله مکده چتینلیک یارادیر. سوسیال پسیخولوژی آچیسیندان توپلوموموز دوریملر، قییمالار و ساواشلار کچیردیگی اوچون هسساس بیر توپلوم حالینا گلیمیش. کچن یوز ایلده و قاجار دولتی زامانیندان بری آذربایجان توپراقلاری یا ساواش آلانی اولموش یادا قاجار دولتی نین سونونا یاخلاشیرکن مرکزی دولته قارشى قییمالارا صحنه اولموش. بو اولایلار توپلوموموزو پسیخولوژیک آچیدان اولومسوز اتکیله مییش. باشقا بیر ایفادیله آنلاماق ایسترسک توپلوموموز دوشونمک زامانی تاپاییلمه مییش. اوتوروب نه اولدوغونو، نه ایسته دیگینی اینجلمه مییش. مشروطیت هرکاتی بیتمه دن خیابانی باش قالدیریر. خیابانی نین آجیسی اونوتولمادان میلی هؤکومت ایش اوستونه گلیر و توتون تا گونوموزه قدر. ایندی بیز یورگونلوغونو آتمایا چالیشان بیر توپلوملا قارشى قارشیباییق.

۴- دینسل کیملیک

کیملیک موزوسوندا بیزیم توپلوم ایچینده دین فاکتؤرو چوخ اؤنملی بیر مثله دیر. دی نین میلییته اؤنم ورمه دیغینی بیر کنارا بوراخساق بله، شی'ه مذهبی نین شاه آباس دؤنمیندن سونرا ایرانلیلاشدیرماسی بیزیم اینسانلاریمیزی اؤز کیملیکلریندن اوزاقلادیرماق ایمکانی یاراتمیش. ایر

شاه ایسمایل ین قوردوغو قیزبلباش-بکتاشی شی'ه لیگی یاشاسایدی هر حالدا اینسانلاریمیز میلی کیملیکلریندن یابانجیلاشمازدیلار. یانی بو گونکو شی'ه لیک بیزی داها دا ایرانلیلاشدیرمایا یاخینلاشدیرمیش. یمام هوسین ین حیات یولدایشی نین ایران شاهینا باغلامالاری بیزیم اینسانلاردا ایران ساهلیغینا و ایرانلیلیغا بیر اؤزلیم یاراتمیش. فردوسی بو آچیدان دیر قازانیر. دین مقوله سی ایچریسینده میلیتچیلیک داشیدییی اوچون ایسلام دینی آرب میلیتچیلیگینی داشیمیش و شاه آباس'دان سونرا شی'ه لیک ایران'دا فارس میلیتچیلیک ایچریکلی بیر مذهب حالینا گلیمشیدیر. بیزیم توپلوموموز و میلی کیملیگیمیز آراسیندا قالین بیر پرده تشکیل اتمیشدیر. شی'ه مذهبی ایران ایچریسینده بیر بیرلیک اولوشدورماسی نین اؤتسینده ایرانلیلاشدیرما رولونو اولسنمیشدیر.

سونوچ

گونئی آذربایجان میلی حرکتی نین عصاص سورونلاریندان بیرسی نین توپلوموموزون میلی کیملیگینی بیر بوتون و سیستماتیک اولاراق اورتایا قویاماسینی وورقولادیقدان سونرا بیز و میلی کیملیگیمیز آراسیندا اوزاقلیق یارادان ندنلری آچیقلامایا چالیشدیق. بو آچیدان میلی کیملیگیمیزی داها سیستماتیک بیر شکیلده اله اتمه میز اوچون بو ندنلری دوغرو بیر شکیلده اله آلیب توپلوموموزا آنلامالییق. توپلوموموز اؤز تاریخی حاققینده میلی بیر تاریخسل آنلایشا صاحب اولدوغو زمان، گونئی آذربایجان وارلیغینی سییاست آنلینا داشیدییی زمان، توپلومسال دیشیکلیکلر سورجینی یاشادیی و ایندیکی شی'ه مذهبی نین گرچک اوزونو تانیدیی زمان میلی کیملیگینه دوغرو بیر اؤتمیش اولاجاقدیر.

قایناق: www.gunaskam.com